Югозападен университет „Неофит Рилски”

СТАНОВИЩЕ

От **проф. д-р Катерина Щерева**

относно дисертация на тема

ЕЗИКОВА И ГОВОРНА ПАТОЛОГИЯ ПРИ ДЕЦА РОДЕНИ СЛЕД АСИСТИРАНИ РЕПРОДУКТИВНИ ТЕХНИКИ
на
СВЕТЛАНА КАРТУНОВА-ТОМОВА

Област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт ; Професионално направление: 7.4. Обществено здраве; Научна специалност: Логопедия

научни ръководители – **доц. д-р Миглена Симонска-Цацова**
доц. д.р Петя Андреева дм

1. Данни за дисертанта

Светлана Картунова-Томова е родена на 21 май 1973 г. в гр. София. Завършва висше образование в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Професионалният ѝ път е трайно свързан с логопедията, ранната интервенция и комплексната терапия при деца с проблеми в развитието. От 2016 г. е хоноруван преподавател в Нов български университет, където води дисциплината *„Терапия на комуникативни нарушения при лица със сензорно-интегративни дисфункции“*. В периода 2015–2021 г. работи като хоноруван асистент в ЮЗУ „Неофит Рилски“, а преди това – като външен експерт по проекти за актуализация на учебни програми във висшето образование. О т 2024 г. е асистент в Катедра Логопедия към Факултета по обществено здраве, здравни грижи и спорт на Югозападния университет „Неофит Рилски“, където провежда лекционни и практически занятия, участва в разработване на учебни програми и изпитни дейности.

Професионалният ѝ опит включва дългогодишна практика като логопед в специализирани и терапевтични центрове, както и ръководител на частна консултативна практика за ранно въздействие и терапия при деца с проблеми в развитието. Работата ѝ обхваща диагностика и терапия на орално-моторни, хранителни, говорни и езикови нарушения, както и сензорна интеграция и слухова преработка. Картунова-Томова е сертифициран терапевт по The Listening Program (Advanced Brain Technologies, САЩ), DIR®Floortime 101, както и сертифициран IBCLC консултант по кърмене от Международния борд за сертифициране на консултанти по лактация и кърмене (IBLCE®). Тя притежава компетенции в областта на интердисциплинарния подход към комуникативните нарушения, като съчетава логопедични, неврорехабилитационни и педиатрични методи на оценка и

терапия. Участвала е като лектор и докладчик в редица национални и международни научни конференции, включително Европейските конгреси по логопедия (Флоренция, 2014; Ищорил, 2018), както и в ежегодните конференции на НСЛБ и форуми по ранна интервенция.

Светлана Картунова-Томова е член на Националното сдружение на логопедите в България (НСЛБ) и на Националната асоциация за подкрепа на кърменето, в която е и обучител. Отличава се с богат практически опит, академична ангажираност и активна изследователска позиция в областта на ранното детско развитие, хранителните механизми, сензорната интеграция и комуникативните нарушения при деца с неврологични увреждания.

2. Данни за докторантурата

Докторантката е изпълнила всички изисквания и успешно е положила изпитите и необходимите докторантски минимуми. Докторантката има редица публикации, от които 9 са пряко свързани с изследователската ѝ работа по темата на дисертацията. Добро впечатление правят участията на Светлана Картунова-Томова в редица проекти и обучения с цел повишаване на нейната квалификация.

3. Данни за дисертационния труд

Дисертационният труд на Светлана Картунова-Томова, озаглавен „Езикова и говорна патология при деца, родени след асистирани репродуктивни техники“, е представен за придобиване на образователната и научна степен доктор по логопедия в Катедра „Логопедия“ при Факултета по обществено здраве, здравни грижи и спорт на Югозападния университет „Неофит Рилски“. Трудът е с подчертана актуалност и значимост, тъй като проблемът за децата, родени след асистирани репродуктивни техники (АРТ), все още е слабо проучен в логопедичната литература у нас и изисква интердисциплинарен подход, който да обедини медицински, психологически и логопедични перспективи. Темата на дисертацията е изключително навременна – тя се ситуира в контекста на глобалното нарастване на броя деца, родени чрез АРТ, и поставя въпроса за възможните последствия върху тяхното ранно развитие, включително езиково и говорно функциониране. Тази тематична насоченост показва научна интуиция, чувствителност към социално значими проблеми и ориентация към реалните нужди на практиката. Дисертантът ясно е осъзнал недостига на системни изследвания по въпроса и е формулирал оригинална изследователска хипотеза, която е реализирал по впечатляващо последователен и методологично аргументиран начин.

Дисертационният труд е с общ обем около 180 страници, добре структуриран и ясно организиран. Съдържа увод, три основни глави, заключение, изводи и препоръки, както и раздел с използваната литература и приложения. Текстът е академично издържан, написан с ясен стил, балансиран между научна обективност и достъпност. Силно положително впечатление прави богатият и разнообразен емпиричен и илюстративен материал – 27 таблици и 31 фигури (диаграми, графики и статистически схеми), които подпомагат визуализацията и анализа на данните. Графичните представяния са прецизни, естетически оформени и придружени с коментари, които показват задълбочено разбиране на статистическите зависимости. Използваната литература е внушителна – 228 източника, от които приблизително 150 са на латиница (основно от англоезични бази данни) и около 70 на кирилица. Този баланс демонстрира не само ориентация към международната научна продукция, но и уважение към българската научна традиция в логопедията. Включени са и няколко източника на френски и руски език, което показва културна и езикова широта на

изследователя. Особено положително впечатление прави критичният характер на литературния обзор – авторката не се ограничава с преразказ на чужди трудове, а ги анализира, сравнява и оценява в контекста на собствената си научна позиция.

Уводът на дисертацията е методологически издържан и ясно структурира изследователската рамка. Авторката аргументира необходимостта от изследването чрез статистически и обществени данни за растящия дял на децата, родени чрез АРТ, и очертава липсата на системни логопедични анализи в българската практика. В увода са формулирани целта, обектът, предметът, задачите и хипотезите, които са напълно адекватни на поставената проблематика. Картунова-Томова демонстрира ясно научно мислене и умение да конструира логическа структура на изследването, като поставя акцент върху ранното детско развитие, комуникативните механизми и ролята на биологичните и социални фактори. Впечатление прави междудисциплинарният подход – логопедичните наблюдения са вплетени в медицински и неврорехабилитационен контекст, което прави увода пълноценна основа за последващия анализ. Препоръчително би било уводът да бъде допълнен с по-ясно отделен параграф, в който накратко се изведе „научната новост“ и актуалният принос на изследването в национален контекст.

Първата глава представлява широк литературен обзор, който обхваща биомедицински, социални и логопедични аспекти на темата. Авторката проследява развитието на АРТ, етичните и социалните последици от тях, както и съществуващите данни за здравното и когнитивното развитие на децата, родени по този начин. Силно впечатление прави дълбочината на анализа и интердисциплинарната перспектива – представени са както медицински публикации, така и психологически и лингвистични модели. Много добре е осветен класификационният аспект, където авторката сравнява критериите и терминологичните съответствия в МКБ-10, МКБ-11, DSM-V и ICF-CY, показвайки отлична теоретична подготовка. Главата е богата на информация и демонстрира научна култура и аналитична дисциплина, но на места текстът би могъл леко да се кондензира, особено в историко-медицинската част, за да се засили фокусът върху логопедичните модели и когнитивно-езиковите процеси. Въпреки това, обзорът има висока стойност и ясно разкрива задълбочеността на докторантката като изследовател.

Втората глава е посветена на методологията на изследването и разкрива сериозни познания на докторантката в областта на научния дизайн. Тук се представя впечатляваща извадка – 3075 деца в широк контингент и 200 деца в детайлна подизвадка, разделени според начина на зачеване. Това придава на изследването статистическа тежест и гарантира представителност. Използваните методи са комбинация от количествени и качествени подходи, включващи анамнестичен въпросник, данни от медицинска документация, Скринингов тест Denver II и класификационната рамка ICF-CY. Данните са обработени със SPSS с прилагане на факторен, корелационен и регресионен анализ. Този аналитичен подход показва висока методологична култура, умение за статистическа интерпретация и познаване на съвременните изследователски практики. Изключително положително впечатление прави вниманието към етичните аспекти на изследването, както и ясно описаните процедури за подбор на участниците. Бих препоръчала при бъдещи публикации да се включи по-конкретно описание на критериите за включване и изключване в извадката, както и кратко обобщение на степента на хомогенност между двете групи – деца, заченати по естествен път и чрез АРТ. Това би подсилило статистическата прозрачност на анализа.

Третата глава е посветена на резултатите и анализа им и представлява най-силно впечатляващата част на дисертацията. Авторката извършва подробен анализ на събраните данни и ги представя по ясен, систематизиран и графично обоснован начин. Анализът е

задълбочен, с отчетливо търсене на закономерности и взаимовръзки между различните променливи – биологични, социални и логопедични. Отчетливо се откроява тенденцията, че децата, родени чрез асистирани репродуктивни техники, демонстрират по-честа поява на езиково-говорни нарушения и забавяния в ранната комуникативна експресия, което авторката аргументира чрез прецизно използване на статистически инструменти и факторен анализ. Представянето на данните чрез таблици, графики и диаграми е професионално, а коментарите към тях са аналитични и логически последователни. Изследователката проявява умение да интерпретира резултатите в контекста на съвременните научни модели, като същевременно съхранява практическата перспектива. Би било полезно в края на главата да се добави обобщаваща таблица или визуална схема, която синтезира основните зависимости и улеснява проследяването на изводите, но дори и без това допълнение, структурата е ясна и убедителна.

Заключението, изводите и препоръките са логично следствие от анализа и показват умението на докторантката да обобщава, синтезира и формулира практически насоки. Изводите са ясни, конкретни и напълно съответстват на поставените цели и хипотези. Препоръките, които авторката предлага, имат практическа насоченост и адресират нуждите на логопедичната практика – ранна диагностика, междуинституционално сътрудничество и въвеждане на адаптирани скринингови инструменти за деца, родени след АРТ. Това придава на труда висока социална и приложна стойност, надхвърляща рамките на академичното изследване.

В обобщение, дисертационният труд на Светлана Картунова-Томова се отличава с високо научно, аналитично и методическо ниво. Той демонстрира дълбоко познаване на съвременните логопедични и невроразвитийни концепции, съчетано с умение за интеграция на медицински и логопедични знания. Авторката работи системно, аналитично и с висок професионален стандарт. Изследването е цялостно, аргументирано и показва задълбоченост на мисленето, методологична дисциплина и академична зрялост.

4. Теоретични и научноприложни приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд на Светлана Картунова-Томова съдържа ясно изразени теоретични и научноприложни приноси, които имат значение както за развитието на логопедичната наука, така и за практиката в областта на ранната интервенция и оценката на комуникативното развитие при деца, родени след асистирани репродуктивни техники.

Теоретични приноси

- За първи път в българската логопедична литература е представена цялостна концептуална рамка за изследване на езиково-говорната патология при деца, родени чрез АРТ, в която се обединяват медицински и логопедични аспекти.
- Извършен е задълбочен сравнителен анализ на класификационните системи *МКБ-10*, *МКБ-11*, *DSM-V* и *ICF-CY* с предложение за тяхното по-адекватно прилагане в българската практика.
- Обосновани са връзки между начина на зачеване и проявите на езиково-говорни нарушения, като се извеждат нови зависимости между биологични и функционални фактори в ранното комуникативно развитие.
- Развита е интегративна теоретична основа, която поставя логопедичната проблематика в контекста на съвременните невронауки и психолингвистика.

Научноприложни приноси

- Разработена е интегрирана диагностична схема чрез комбинирано използване на *ICF-CY* и *Denver II (DDST-II)* за оценка на езиково и комуникативно развитие.
- Изготвен е и приложен адаптиран анамнестичен въпросник, съдържащ специфични индикатори за ранно идентифициране на рискови деца, родени след АРТ.
- Въведена е нова база от емпирични данни за български деца, родени чрез АРТ – първо по рода си систематизирано логопедично изследване в тази област.
- Създаден е модел на интердисциплинарно взаимодействие между логопеди, педиатри и психолози, насочен към ранната диагностика и интервенция.
- Формулирани са практически препоръки за въвеждане на скринингови протоколи и междуинституционално наблюдение на езиковото развитие.

Методически приноси

- Използван е комплексен методологически подход, който обединява количествени и качествени методи, осигуряващи обективност и надеждност на резултатите.
- Приложени са модерни статистически методи (факторен и регресионен анализ) върху голяма извадка от 3075 деца, което осигурява висока доказателствена стойност на резултатите.

В обобщение, трудът на Светлана Картунова-Томова се отличава с оригинален интердисциплинарен подход, солидна емпирична обосновка и висока практическа насоченост. Той допринася за разширяване на познанието за комуникативното развитие на деца, родени чрез асистирани репродуктивни техники, и предлага нови пътища за диагностична и терапевтична работа в логопедичната практика.

5. Автореферат

Авторефератът на дисертационния труд на Светлана Картунова-Томова напълно съответства на съдържанието, структурата и резултатите, представени в дисертацията. Той е компактен, ясен и добре структуриран документ, който отразява най-съществените елементи на изследването – актуалност, цел, задачи, обект и предмет, методология, основни резултати, изводи и приноси. В текста са синтезирани ключовите постижения на труда и са подчертано научната и практическата значимост на темата. Методологичната рамка е представена прецизно – ясно са посочени използваните инструменти (*Denver II*, *ICF-CY*, анамнестичен въпросник) и статистическите подходи. Изложението е логично и аналитично, като позволява на читателя да добие пълна представа за целите, резултатите и приноса на дисертацията.

Авторефератът вярно представя основните изводи и приносните моменти, без излишна описателност, и успешно изпълнява функцията си да обобщи същността и стойността на изследването. Той може да бъде определен като адекватно и професионално „лице“ на дисертационния труд, отговарящо напълно на академичните изисквания.

6. Въпроси и препоръки към докторантката

В хода на запознаването с дисертационния труд и резултатите от изследването възникват няколко въпроса и кратки препоръки, насочени към бъдещото научно и професионално развитие на докторантката:

- ***Въпрос:*** Въз основа на установените зависимости между начина на зачеване и езиково-говорното развитие при децата, какви насоки би предложила докторантката за създаване на национални протоколи за ранна логопедична оценка при деца, родени чрез асистирани репродуктивни техники?

- ***Препоръка:*** Би било полезно при бъдещи научни публикации или при разработване на нови проекти да се разшири изследването с качествени интервюта с родители и специалисти, за да се обогати разбирането за социалните и емоционалните аспекти на ранната комуникация при тази група деца.

- ***Препоръка:*** Авторката би могла да надгради предложената диагностична схема чрез разработване на практически наръчник или методическо ръководство, насочено към логопеди и специалисти по ранна интервенция.

7. Заключение

Дисертационният труд на Светлана Картунова-Томова на тема „Езикова и говорна патология при деца, родени след асистирани репродуктивни техники“ представлява завършено, самостоятелно и научно аргументирано изследване, което напълно отговаря на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. Трудът се отличава с висока научна стойност, оригиналност и интердисциплинарен подход. Авторката демонстрира дълбоки теоретични познания, методологическа прецизност и аналитично мислене. Изследването е актуално, социално значимо и приносно за развитието на логопедичната наука, като успешно обединява медицински, невроразвитийни и психологични аспекти. Получените резултати са убедително обосновани и притежават висока практическа и приложна стойност за системата на здравеопазването и образованието. Дисертационният труд показва задълбочена научна зрялост, висока професионална компетентност и потенциал за бъдеща изследователска и преподавателска дейност на докторантката.

Въз основа на извършения анализ и направената цялостна оценка на труда, давам своя положителен вот като член на научното жури и предлагам на Светлана Картунова-Томова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 7.4. Обществено здраве (Логопедия) в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и действащата нормативна уредба.

Подпис: Katerina Shtereva

Digitally signed by Katerina Shtereva
Date: 2025.10.30 21:47:23 +02'00'

/Проф. д-р Катерина Щерева/

South-West University "Neofit Rilski"

STATEMENT

by Prof. Dr. Katerina Shtereva

regarding the dissertation titled

LANGUAGE AND SPEECH PATHOLOGY IN CHILDREN BORN AFTER ASSISTED REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES

by

SVETLANA KARTUNOVA-TOMOVA

Field of higher education: 7. Health care and sports

Professional area: 7.4. Public health

Scientific specialty: Speech and Language Therapy

Scientific supervisors:

Assoc. Prof. Dr. Miglena Simonska-Tsatsova

Assoc. Prof. Dr. Petya Andreeva, DM

1. Data on the PhD Candidate

Svetlana Kartunova-Tomova was born on 21 May 1973 in Sofia. She graduated from Sofia University "St. Kliment Ohridski." Her professional career has been consistently related to speech and language therapy, early intervention, and comprehensive therapy for children with developmental difficulties. Since 2016, she has been a part-time lecturer at the New Bulgarian University, where she teaches the course "Therapy of Communication Disorders in Individuals with Sensory-Integrative Dysfunctions." From 2015 to 2021, she worked as a part-time assistant at South-West University "Neofit Rilski," and prior to that, as an external expert on projects for the modernisation of university curricula. Since 2024, she has been an Assistant Professor at the Department of Speech and Language Therapy, Faculty of Public Health, Health Care and Sports at South-West University "Neofit Rilski," where she conducts lectures and practical sessions, participates in the development of curricula and examination procedures.

Her professional experience includes long-term clinical practice as a speech and language therapist in specialised and therapeutic centres, as well as the management of a private practice for early intervention and therapy for children with developmental problems. Her work includes diagnostics and therapy of oral-motor, feeding, speech and language disorders, as well as sensory integration and auditory processing. Kartunova-Tomova is a certified therapist in *The Listening*

Program (Advanced Brain Technologies, USA), DIR®Floortime 101, and an IBCLC-certified lactation consultant by the *International Board of Lactation Consultant Examiners (IBLCE®).* She possesses competencies in the interdisciplinary approach to communication disorders, combining speech therapy, neurorehabilitation and paediatric methods of assessment and therapy. She has been a lecturer and presenter at numerous national and international conferences, including the European Congresses of Speech and Language Therapy (Florence, 2014; Estoril, 2018), as well as the annual conferences of the Bulgarian National Association of Speech and Language Therapists and forums on early intervention.

Svetlana Kartunova-Tomova is a member of the National Association of Speech and Language Therapists in Bulgaria (NASLT) and of the National Breastfeeding Support Association, where she is also a trainer. She stands out with her extensive practical experience, academic engagement and active research orientation in the fields of early childhood development, feeding mechanisms, sensory integration and communication disorders in children with neurological impairments.

2. Data on the Doctoral Study

The PhD candidate has fulfilled all the requirements, successfully passed the examinations and the necessary doctoral minimums. She has a number of publications, nine of which are directly related to her dissertation topic. Kartunova-Tomova's participation in projects and trainings aimed at improving her professional qualifications is noteworthy.

3. Data on the Dissertation

The dissertation by Svetlana Kartunova-Tomova, titled *"Language and Speech Pathology in Children Born after Assisted Reproductive Technologies,"* is submitted for the acquisition of the educational and scientific degree *Doctor* in Speech and Language Therapy at the Department of Speech and Language Therapy, Faculty of Public Health, Health Care and Sports, South-West University "Neofit Rilski."

The dissertation is of high relevance and significance, as the topic of children born after Assisted Reproductive Technologies (ART) is still insufficiently studied in Bulgarian speech-language pathology literature and requires an interdisciplinary approach that integrates medical, psychological and speech-language perspectives. The topic is timely, reflecting the global increase in the number of children born through ART, and raises questions about the potential impact on early development, including language and speech functioning. The author demonstrates scientific intuition, sensitivity to socially important issues and an orientation towards real practical needs. The

dissertation identifies a gap in systematic research and formulates an original research hypothesis, implemented with consistency and methodological precision.

The dissertation comprises approximately 180 pages, well-structured and clearly organised. It includes an introduction, three main chapters, a conclusion, findings and recommendations, a list of references and appendices. The text is academically sound, written in a clear style that balances scientific objectivity and accessibility. The empirical material is rich and diverse – 27 tables and 31 figures (charts, graphs and statistical diagrams) which support data visualisation and analysis. The graphical representations are precise, aesthetically designed and accompanied by analytical commentary. The bibliography includes 228 references, about 150 in Latin script (mainly from English-language sources) and around 70 in Cyrillic. This balance demonstrates engagement with international scholarship and respect for Bulgarian academic tradition. A few French and Russian sources indicate additional linguistic and cultural scope.

The **Introduction** is methodologically well-founded and clearly frames the research problem. The author argues the necessity of the study using statistical and societal data about the increasing share of children born through ART, and highlights the absence of systematic speech-language analyses in Bulgaria. The objectives, subject, tasks and hypotheses are well formulated and fully adequate. The author shows logical reasoning and constructs the research structure with a focus on early childhood development, communication mechanisms and the interaction of biological and social factors. The interdisciplinary approach, interweaving speech-language, medical and neurorehabilitative perspectives, makes the introduction a strong foundation for the subsequent analysis. It would be advisable to include a brief paragraph outlining the *scientific novelty* and national contribution.

The **First Chapter** presents an extensive literature review encompassing biomedical, social and speech-language aspects of the topic. The author traces the development of ART, its ethical and social implications, and the available data on the health and cognitive development of children born through such methods. The analytical depth and interdisciplinary outlook are remarkable – including medical, psychological and linguistic research. The classification analysis comparing ICD-10, ICD-11, DSM-V and ICF-CY shows excellent theoretical competence. Some historical-medical sections could be slightly condensed to strengthen the focus on speech-language and cognitive-linguistic processes, yet the review remains of high scientific value.

The **Second Chapter** describes the research methodology, reflecting solid knowledge of scientific design. The impressive sample – 3,075 children overall and a subsample of 200 divided by conception method – ensures representativeness. The mixed-methods approach (quantitative and qualitative) includes anamnestic questionnaire, medical documentation, the Denver II Screening

Test and the ICF-CY framework. Data analysis via SPSS with factor, correlation and regression analyses demonstrates methodological rigour and statistical literacy. Ethical procedures are clearly stated. For future publications, more detail on inclusion/exclusion criteria and group homogeneity could further strengthen transparency.

The **Third Chapter**, devoted to results and their analysis, is the strongest part of the dissertation. The author performs detailed, systematic and well-illustrated analyses, identifying patterns and relationships between biological, social and speech-language variables. The data show that children conceived via ART exhibit higher incidence of language-speech delays and early communication difficulties, supported by rigorous statistical evidence. Tables, graphs and diagrams are presented professionally, and interpretations are logical and coherent. A summarising table or visual model could be added for synthesis, but even without it, the structure remains clear and convincing.

The **Conclusion, findings and recommendations** follow logically from the analysis and demonstrate the author's ability to summarise and derive practical implications. The conclusions are clear, specific and aligned with the objectives and hypotheses. The recommendations are practical and relevant, focusing on early diagnosis, interinstitutional cooperation and the implementation of adapted screening tools for ART-born children. The dissertation therefore holds high academic and applied value.

4. Theoretical and Applied Contributions

Theoretical Contributions:

- For the first time in Bulgarian speech-language pathology, a comprehensive conceptual framework has been proposed for studying language and speech pathology in children born through ART, integrating medical and logopedic aspects.
- A detailed comparative analysis of the classification systems ICD-10, ICD-11, DSM-V and ICF-CY is performed, with proposals for more appropriate adaptation to Bulgarian practice.
- The relationship between conception method and manifestations of speech-language disorders is substantiated, revealing new dependencies between biological and functional factors in early communication development.
- An integrative theoretical foundation has been developed, placing speech-language pathology within the context of modern neuroscience and psycholinguistics.

Applied Contributions:

- An integrated diagnostic framework combining ICF-CY and Denver II (DDST-II) has been developed for assessing language and communication development.

- An adapted anamnestic questionnaire has been created, including specific indicators for early identification of at-risk children born after ART.
- A new empirical database on Bulgarian ART-born children has been established – the first systematic speech-language study in this field.
- A model of interdisciplinary collaboration between speech-language therapists, paediatricians and psychologists has been developed, focusing on early diagnosis and intervention.
- Practical recommendations have been formulated for implementing screening protocols and interinstitutional monitoring of language development.

Methodological Contributions:

- A complex methodological approach combining quantitative and qualitative methods has been applied, ensuring objectivity and reliability.
- Modern statistical techniques (factor and regression analyses) have been applied to a large sample of 3,075 children, providing high evidential value.

In summary, Kartunova-Tomova's dissertation stands out with its original interdisciplinary approach, solid empirical basis and strong practical orientation. It expands understanding of communication development in ART-born children and proposes new diagnostic and therapeutic pathways in speech-language practice.

5. Author's Abstract

The abstract fully corresponds to the content, structure and results of the dissertation. It is concise, clear and well-structured, reflecting the essential elements – relevance, aims, objectives, subject, methodology, main results, conclusions and contributions. The methodological framework is precisely presented, clearly indicating the applied instruments (Denver II, ICF-CY, anamnestic questionnaire) and statistical approaches. The exposition is logical and analytical, providing a comprehensive picture of the research objectives, results and contributions.

The abstract accurately represents the main conclusions and contributions, without unnecessary description, and serves as an adequate and professional summary of the dissertation, fully meeting academic standards.

6. Questions and Recommendations

Question:

Based on the established relationships between conception method and speech-language development, what directions would the PhD candidate propose for the creation of national

protocols for early speech-language assessment in children born through Assisted Reproductive Technologies?

Recommendations:

- In future publications or projects, it would be beneficial to expand the study through qualitative interviews with parents and specialists, enriching understanding of the social and emotional dimensions of early communication in this group.
- The author could further develop the proposed diagnostic scheme by preparing a practical handbook or methodological guide for speech-language therapists and early intervention specialists.

7. Conclusion

The dissertation by Svetlana Kartunova-Tomova, entitled *"Language and Speech Pathology in Children Born after Assisted Reproductive Technologies,"* represents a complete, independent and scientifically substantiated research work that fully meets the requirements for the award of the educational and scientific degree *Doctor.* The dissertation is distinguished by high scientific value, originality and an interdisciplinary approach. The author demonstrates profound theoretical knowledge, methodological precision and analytical thinking. The study is timely, socially significant and contributes to the development of speech-language pathology, successfully integrating medical, neurodevelopmental and psychological perspectives. The results are convincingly substantiated and possess high practical and applied value for both healthcare and education systems. The dissertation reflects scientific maturity, professional competence and potential for future research and teaching activity.

Based on the performed analysis and comprehensive evaluation, I give my positive vote as a member of the academic jury and propose that Svetlana Kartunova-Tomova be awarded the educational and scientific degree "Doctor" in the professional field 7.4. Public Health (Speech and Language Therapy), in accordance with the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria and the applicable regulations.

Signed: Katerina Shtereva Digitally signed by Katerina Shtereva Date: 2025.10.30 22:38:08 +02'00'

/Prof. Dr. Katerina Shtereva/